

Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.

Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок прийнята Генеральною Асамблеєю ООН в грудні 1979 р. Її ратифікували 192 країни. Україна приєдналася до Конвенції 19 грудня 1980 р. 6 жовтня 1999 р. ООН прийняла Факультативний протокол до Конвенції, який дає можливість подання до Комітету ООН з ліквідації дискримінації жінок індивідуальних скарг. Україна ратифікувала його 2003 р. У підрозділі представлено основний зміст міжнародного документа в контексті сучасної політики сприяння гендерній рівності в Україні. Основна тема, якій присвячені і преамбула, і статті Конвенції – це формулювання закликів до практичних дій держав щодо ліквідації дискримінації жінок. Вони розкриті в перших шістнадцяти статтях. Ще в дванадцяти вписані вимоги до звітності та адміністративні механізми впровадження положень Конвенції. Те, що всі люди рівні, незалежно від раси, кольору шкіри, національності, віросповідання, а також статі, було проголошено на рівні ООН ще 1948 року в Загальній Декларації прав людини. На її розвиток пізніше були прийняті інші документи, серед яких Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Міжнародний пакт про соціальні, культурні та економічні права, низка конвенцій та рекомендацій ООН. Тим не менш, через тридцять років після оприлюднення Загальної декларації прав людини виникла потреба у створенні окремого документа, присвяченого проблемам прав жінок. Ця потреба була пов'язана з тим, що одні декларації не допомагали ліквідувати існуючу нерівність чоловіків та жінок у різних сферах та різних країнах. Уперше у цій Конвенції на рівні міжнародних норм наголошувалось на відповідальності урядів за дискримінацію жінок. Конвенція має відігравати, і у багатьох випадках відіграє, роль каталізатора у розвитку державної політики на національному та міжнародному рівнях. Уперше мова зайшла про відповідальність урядів за дискримінацію не лише в суспільній, але й у приватній сфері, тобто за дискримінацію в родині. В ній втілюється принцип, який у середині двадцятого століття проголосили філософи та вчені феміністського напрямку – «Особисте – це політичне». Уперше вона дала визначення того, що таке дискримінація жінок. Вона спонукала уряди держав, які ратифікували Конвенцію, готувати кожні чотири роки звіти про стан виконання цього документа, що в результаті вперше примусило багато країн звернутися до теоретичного осмислення проблематики прав жінок та ліквідації дискримінації. Структура Конвенції спирається на три основних принципи: Принцип «дійсної рівності» Конвенція популяризує модель «дійсної рівності» (англ. substantive equality), що складається з:

- Рівності можливостей;
- Рівності в доступі до можливостей;
- Рівноцінності результатів.

Ця модель побудована на концепції, яка стверджує, що формальна рівність, про яку часто говориться в гендерно нейтральних програмах дій, політиці або законодавстві, не здатна досить ефективно гарантувати жінкам і

чоловікам однакові права. По-перше, Конвенція підкреслює важливість «рівності можливостей» у контексті рівного доступу жінок до всіх ресурсів країни. Ця рівність повинна бути гарантована законодавством і політикою держави, а також підтримуватися відповідними механізмами й інститутами. По-друге, навіть якщо рівний захист і повага прав жінок гарантовані на рівні політики й законодавства, держава зобов'язана забезпечити відсутність перешкод на шляху до реалізації жінками своїх прав. Таким чином, «рівність у доступі до можливостей» є ще одним важливим елементом поняття «рівність». По-третє, Конвенція йде значно далі, підкреслюючи, що заходи, вжиті державою для охорони прав чоловіків і жінок, повинні забезпечити «рівноцінність результатів». Індикатором того, наскільки ефективно держава-учасниця виконує норми Конвенції, є не просто дії влади, але такі дії, що приводять до реальної зміни становища жінок. Основу структури Конвенції складає корективний, або дієвий підхід до поняття рівності. Принцип недискримінації Конвенція містить дуже широке поняття дискримінації, визнаючи, що існують випадки неочевидної або опосередкованої дискримінації. Наприклад, можуть бути дискримінаційні ситуації, коли до жінок, що знаходяться у свідомо нерівному становищі, застосовується нейтральний принцип рівності доступу до можливостей. Відповідно до духу Конвенції, заходи для ліквідації усіх форм дискримінації щодо жінок повинні забезпечити дійсну рівність чоловіків і жінок.

Стаття 1 Конвенції: «Для цілей цієї Конвенції поняття «дискримінація щодо жінок» означає будь-яке розрізнення, виняток або обмеження за ознакою статі, спрямовані на ослаблення чи зведення нанівець визнання, користування або здійснення жінками, незалежно від їхнього сімейного стану, на основі рівноправності чоловіків і жінок, прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській або будь-якій іншій галузі».

Якщо розкласти на окремі елементи визначення дискримінації, надане в статті 1 Конвенції, то можна виділити такі поняття:

√ Будь-яке розрізнення (наприклад, правило, відповідно до якого жінки повинні одержати вищі бали, ніж чоловіки, при вступі на технічні спеціальності).

√ Будь-яке виключення (наприклад, інструкція, що забороняє жінкам вступати в університети на певні спеціальності).

√ Будь-яке обмеження (наприклад, політика, що значно обмежує кількість місць для вступу для жінок у порівнянні з чоловіками).

√ На законодавчому рівні (дискримінація *de jure*) або на практиці (дискримінація *de facto*).

√ За ознакою статі і на основі гендерних стереотипів, що часто збігаються з дискримінацією за ознакою расової, етнічної, вікової, релігійної, класової належності та ін.

√ Поняття, яке спрямовано на ослаблення або зводить нанівець визнання, використання або здійснення жінками своїх прав. Зазначені дії можуть бути як навмисними, так і ненавмисними. Важливим є сам факт

існування дискримінації, а не наявність або відсутність наміру в її здійсненні. Однак, необхідно довести, що були перешкоди при спробі здійснення права або відмова в його здійсненні, і показати, що саме варто змінити, аби жінки могли без перешкод користуватися правами, гарантованими Конвенцією.

Зі статті 1 можна також зробити такі важливі висновки:

– Відповідно до Конвенції, усі жінки повинні бути захищені від дискримінації: немає розходження між індивідумом або групою осіб. Також жінки не можуть бути дискриміновані за іншими ознаками (наприклад, сімейний стан, раса, каста, вік, релігія, національність, стан здоров'я, економічний статус).

– Конвенція вимагає забезпечення прав людини на основі рівності між чоловіками й жінками. Як було сказано вище, стандарти рівності, що містяться в Конвенції, складають принцип дійсної рівності.

– Конвенція націлена на реалізацію прав людини й основних свобод у всіх сферах життєдіяльності. Вона не відокремлює цивільних і політичних прав жінок від їх економічних, соціальних і культурних прав. Принцип зобов'язань держави Ратифікувавши Конвенцію, Україна автоматично прийняла на себе низку юридичних зобов'язань з ліквідації усіх форм дискримінації щодо жінок і забезпечення рівності чоловіків і жінок на національному рівні. Тим самим держава зв'язана нормами і стандартами Конвенції, і погодилася на контроль із боку Комітету ООН з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок.

Таким чином, підзвітність держави на міжнародному рівні сприяє її зусиллям на національному з ефективного впровадження жіночих людських прав, що містяться в Конвенції, за допомогою законодавчих і політичних заходів.

Аналіз статей 2-4 Конвенції дозволяє вивести принципи відповідальності держави:

а) Зобов'язання, що стосуються способів і результатів При ратифікації Конвенції держава приймає на себе зобов'язання, що стосуються способів і результатів. У пунктах a-g статті 2 проілюстрований обов'язок держави вживати визначених заходів для забезпечення виконання норм Конвенції. Проте держава може не обмежуватися прийняттям тільки заходів, що перераховані в статті 2 Конвенції, а піти значно далі. Фактично держава повинна проводити політику ліквідації дискримінації щодо жінок усіма відповідними способами і досягти рівноправності чоловіків і жінок. Влада зобов'язана уважно вивчити кожну ситуацію порушення прав, що часто зустрічається, і вжити ефективних заходів, прийнятних саме в даній ситуації. Мета – досягти результату, тобто реалізації жіночої рівноправності на практиці. У цьому і є зобов'язання щодо результатів. Цей подвійний обов'язок є гарантією як самих прав, так і їх реалізації. Він гарантує, що в результаті дій держави жінкам буде надана не проста рівність можливостей і ресурсів або одна тільки рівність доступу до можливостей, а рівність *de jure* і *de facto*.

б) Зобов'язання з поваги, захисту й виконання прав жінок Стаття 2 накладає на держави-учасниці обов'язок забезпечити здійснення політики недискримінації шляхом включення принципу рівноправності чоловіків і жінок у свої національні конституції або інше відповідне законодавство. Стаття 24 Конституції України містить зазначений принцип, що вимагає слідувати йому на всіх рівнях.

√ Обов'язок поваги прав вимагає від держави утримуватися від втручання в здійснення прав, що гарантуються Конвенцією (стаття 2, пункт d)). Це означає, що держави-учасниці не повинні робити дій, що порушують права жінок. Держава, а також будь-які державні органи й установи, зобов'язані поважати права жінок і утримуватися від здійснення яких-небудь дискримінаційних актів або дій стосовно жінок. Держава повинна скасувати всі положення свого законодавства, постанов, звичаїв і практик, що є дискримінацією щодо жінок (стаття 2, пункти f) і g)), а державні органи й установи – утриматися від здійснення яких-небудь дискримінаційних актів або дій.

√ Обов'язок із захисту прав вимагає від держави запобігати порушенням Конвенції з боку третіх осіб. У зв'язку з цим влада відповідає за врегулювання діяльності недержавних суб'єктів так, щоб вона відповідала принципам Конвенції. Для досягнення цієї мети права жінок повинні бути захищені за допомогою ефективних антидискримінаційних законів і практик (наприклад, закони, спрямовані проти дискримінації за ознакою статі), а також за допомогою санкцій за дискримінаційні дії й ефективні механізми оскарження (стаття 2, пункти b), c) e)).

√ Обов'язок з виконання прав вимагає від держави забезпечити всебічну реалізацію прав жінок. З цією метою влада повинна усіма відповідними способами проводити політику ліквідації дискримінації щодо жінок, у тому числі включити принцип рівноправності чоловіків і жінок у своє національне законодавство і забезпечити практичне здійснення цього принципу (стаття 2, пункт, a)). Вони зобов'язані також вжити активних заходів для забезпечення всебічного розвитку і прогресу жінок (стаття 3) і встановлення фактичної рівності між чоловіками й жінками (стаття 4, пункт 1). Таким чином, Конвенція звертає увагу на необхідність систематичної зміни норм, які є передумовами нерівності жінок, для того, щоб уникнути порушення прав жінок у майбутньому.

Застосування на практиці керівних принципів дає можливість реалізовувати політику досягнення гендерної рівності.

Уперше в Конвенції була сформульована необхідність та легітимність застосування державами позитивних тимчасових дій, впровадження яких прискорює ліквідацію дискримінації за ознакою статі (ст. 4) і які не вважаються, за визначенням Конвенції, дискримінаційними; ці заходи мають бути скасовані, в разі досягнення цілей рівності можливостей і рівноправного ставлення. Крім того, Конвенція визнає, що вжиття державами-сторонами спеціальних заходів, спрямованих на охорону материнства, не вважається дискримінаційним. Це дуже важливе положення, особливо у світлі дискусій

щодо можливостей квотування як методу збільшення представництва жінок у політичній сфері.

Друга, третя та п'ята статті Конвенції формулюють обов'язки держав щодо протидії дискримінації жінок та сприянню утвердженню рівності жінок і чоловіків у суспільстві, діяльності щодо змін соціальних та культурних моделей їх поведінки для викорінення забобонів, звичаїв та всіх інших проявів, що ґрунтуються на ідеї неповноцінності чи зверхності однієї із статей або стереотипності ролі чоловіків і жінок.

Рівні права в суспільній та політичній сферах, у діяльності на міжнародному рівні, проголошуються статтями 7 та 8 Конвенції, відповідно до яких держави-сторони вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації жінок у політичному та суспільному житті країни і, зокрема, забезпечують жінкам на рівних умовах з чоловіками право: голосувати на всіх виборах і публічних референдумах та бути обраними до всіх публічно виборних органів; брати участь у формуванні і здійсненні політики уряду та обіймати державні посади, а також здійснювати всі державні функції на всіх рівнях державного управління; брати участь у діяльності неурядових організацій і асоціацій, що займаються проблемами громадського і політичного життя країни; забезпечують жінкам можливість на рівних умовах з чоловіками і без будь-якої дискримінації представляти свої уряди на міжнародному рівні і брати участь у роботі міжнародних організацій.

У Конвенції проголошується рівність громадян у будь-якій сфері життя, у тому числі, економічній та сфері зайнятості, незалежно від віку, статі, кольору шкіри (статті 3, 10, 11, 13, 14). Так, у цих статтях визначаються необхідність: змінення економічної рівності чоловіків та жінок (статті 3, 11); право жінок на рівні з чоловіками умови праці (статті 10, 11); право жінок та чоловіків на рівну оплату за рівну працю, або за працю рівної цінності (стаття 11), право на оплачувану відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами при достатніх соціальних пільгах і без втрати місця роботи, стажу та соціальних видатків (стаття 11); право на гідний рівень життя для себе та своєї родини (стаття 13); право на соціальні послуги (статті 11, 14).

Конвенція (стаття 6) закликає держави-учасниці вжити всіх відповідних заходів, включаючи законодавчі, щодо припинення всіх видів торгівлі жінками та використання проституції жінок. Стаття 10 наголошує на праві жінок на громадянство, стаття 12 Конвенції забезпечує жінкам право на охорону здоров'я, а стаття 14 звертається до проблем жінок, які проживають у сільській місцевості, наголошуючи на необхідності спеціальної уваги з боку держав до їхніх проблем.

Статті Конвенції побудовані таким чином, що вони описують практично всі проблемні зони. Ті ж питання, які не знайшли відображення у Конвенції (зокрема права жінок з обмеженою працездатністю, захист жінок від насильства), зумовили необхідність розробки та прийняття додаткових документів, наприклад, Декларації про викорінення насильства стосовно жінок. Важливе місце займають також Рекомендації Комітету ООН із ліквідації дискримінації щодо жінок, які після прийняття стають частиною

Конвенції. Положення, які містяться у статтях Конвенції, є орієнтирами для держав, у тому числі й України, у формуванні та впровадженні політики гендерної рівності.

Відпрацьовано механізм нагляду за виконанням вимог Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації стосовно жінок. Цей механізм ґрунтується на принципі підготовки періодичних доповідей щодо виконання положень Конвенції в тій чи іншій країні. Він сформульований у статтях 17-22 Конвенції.

Комітет ООН з ліквідації дискримінації стосовно жінок рекомендує всім державам інформувати громадськість своєї країни про звіти в ООН та друкувати і розповсюджувати доповіді у власних країнах, висвітлювати їх зміст у засобах масової інформації, проводити громадські обговорення та слухання. Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок розглянув восьму періодичну доповідь України (CEDAW/C/UKR/8) на своїх 1472-му і 1473-му засіданнях 14 лютого 2017 року (див. CEDAW/C/SR 1472 і 1473). За результатами розгляду Комітет підготував та направив Уряду України заключні зауваження до восьмої періодичної доповіді України щодо виконання Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.

Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок не тільки націлює на дотримання прав жінок, але й на забезпечення рівноправності жінок та чоловіків у суспільстві, і її позитивний вплив виявляється в такому: по-перше, положення Конвенції є орієнтирами для держав у формуванні та впровадженні політики стосовно жінок; по-друге, Конвенція будується на принципах активної участі та відповідальності держав за стан справ у цій сфері; по-третє, важливою є контролююча функція – контроль за виконанням її положень урядами держав - учасниць Конвенції; по-четверте, Конвенція відіграє роль каталізатора у розвитку державної жіночої політики на національному та міжнародному рівнях.

Рекомендація №30 до Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.

Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок регулярно посилює текст Конвенції і надає державам-учасницям, міжнародним та громадським організаціям Загальні рекомендації, які інтерпретують ті чи інші права. Комітет також дає рекомендації щодо політик стосовно забезпечення тих чи інших прав. Ці рекомендації важливо враховувати при звітуванні держави щодо виконання Конвенції.

У контексті посилення жінок у миротворенні та захисту прав жінок під час військових конфліктів Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок запропонував державам Загальну рекомендацію № 30 щодо становища жінок в умовах запобігання конфліктів, у конфліктних та постконфліктних ситуаціях, які було прийнято 2013 року.

Виконання Рекомендації Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок №30 «Роль жінок у попередженні конфліктів, жінки під час конфліктних та постконфліктних ситуацій» та Резолюції 1325 «Жінки, мир,

безпека» покликані додати гендерний компонент до дій держави щодо запобігання військовим конфліктам та політичним кризам, розбудови миру та вирішення конфліктів. Аналіз виконання Рекомендації важливий для підбиття підсумків, чи вживає держава всіх заходів щодо гендерного інтегрування та посилення жінок на всіх етапах розбудови миру.

Розділи Рекомендації №30 відповідають розділам Конвенції, але мають специфічну прив'язку до конфліктної ситуації, наприклад:

IV. А Жінки і попередження конфліктів:

– участь жінок в організаціях, які займаються питаннями воєнних витрат та інших глобальних проблем і превентивної дипломатії.

В. Жінки в конфліктних і постконфліктних ситуаціях:

1. Насильство проти жінок – попередження, розслідування, нетерпимість до випадків насильства за ознакою статі, особливо сексуального насильства:

– доступ до правосуддя, зокрема процедур розслідування випадків сексуального насильства;

– збір даних і стандартизація методу їх збору, зокрема у випадках сексуального насильства;

– ефективні засоби і ресурси для відшкодування збитків жертвам насильства;

– стандартизація процесів перенаправлення потерпілих.

2. Торгівля людьми – політика нетерпимості до торгівлі людьми серед військових:

– міграційна політика з урахуванням гендерної експертизи.

3. Участь – представництво жінок, зокрема в збройних силах, поліції, судовій системі:

– участь жіночих організацій в мирних перемовинах, перебудові і відновленні.

4. Доступ до освіти, зайнятості, охорони здоров'я і сільські жінки:

– повернення дівчат до школи після переміщення;

– медичне обслуговування переміщених, зокрема ВІЛ-позитивних.

Такий підхід дає можливість розукрупнювати політику до індивідуальних підходів різних категорій груп.

Рекомендація №30 дає додаткові важелі та інструменти для врахування гендерної складової у процесах розбудови миру та подолання наслідків конфліктів.

2016 року українські громадські організації, в межах підготовки тіншових звітів в Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок, вперше подали звіт за Рекомендаціями №30. Запитання Комітету, пов'язані з цим звітом, показують, що такі важелі й інструменти цікаві та необхідні не лише на національному, але й на міжнародному рівні.

Відповідно до Загальної рекомендації №30 (2013 р.), Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок закликає державу-учасницю: (а) Забезпечити дотримання верховенства права, справедливе і невідкладне здійснення правосуддя з урахуванням гендерного аспекту; (б) У

пріоритетному порядку вжити заходів щодо ефективної боротьби з корупцією та безкарністю і виконати раніше взяті на себе зобов'язання щодо запобігання, розслідування, переслідування і покарання насильства по відношенню до жінок і дівчат з боку державних і недержавних суб'єктів; (с) Забезпечити проведення систематичного навчання з питань прав людини, зокрема прав жінок, для всіх співробітників правоохоронних органів і військовослужбовців, а також впровадження та дотримання суворого кодексу поведінки з метою ефективного забезпечення дотримання прав людини; (d) Як передбачено в межах Мінських угод, відхилити клопотання про амністію для осіб, підозрюваних, обвинувачених або засуджених за вчинення військових злочинів, злочинів проти людяності або грубих порушень прав людини, в тому числі пов'язаного з конфліктом сексуального насильства, нагадуючи, що застосування амністії є неприпустимим, якщо воно перешкоджає здійсненню права жертв на ефективне застосування правового захисту, включаючи відшкодування збитків, або обмежує жертв і суспільство в праві знати правду про порушення прав людини і норм гуманітарного права. (Із заключних зауважень (п.10) Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок до восьмої періодичної доповіді України щодо виконання Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (березень 2017 р.)).